

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Haziran / June 2021, c. 7, s. 1: 177-205

Kur'an Çevirilerinde Akıbet Lâmanı Lam al Akiba in Quran Translations

Avnullah Enes ATEŞ

Öğretim Üyesi Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı
Associate Professor, Bilecik Sheikh Edebali University,
Faculty of Islamic Sciences, Department of Commentary
Bilecik / TURKEY
enes.ates@bilecik.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4909-9203

DOI: 10.47424/tasavvur.882730

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 18 Şubat / February 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 16 Nisan / April 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Ateş, Avnullah Enes. "Kur'an Çevirilerinde Akıbet Lâmanı". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/1 (Haziran 2021): 177-205.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Arap dilinde kelime türlerinden biri olan harfler cümlede tamamlayıcı bir unsur olarak kullanılır. Sahip oldukları anlamlar kullanıldıkları isim veya fiille birlikte ortaya çıkar. Hangi harfin ne anlama geldiği ve kullanıldığı yerde nasıl bir manayı ortaya çıkardığı önemlidir. Zira harflerin birden çok anlamı olabilmekte ve kullanıldığı fiil veya isme göre bu farklılık arz edebilmektedir. Cer harfleri de bahsi geçen niteliklere sahip harflerdendir. Sahip oldukları anlamları ilişkili oldukları fiil ve isimlere taşımaktadırlar. Farklı birçok anlama gelebilen bu harfler içerisinde, Kur'an çevirisi noktasında sorun teşkil edebilecek bazı harfler bulunur. Bunlardan biri lâmi harfidir. Lâmi harfinin genel kullanımında temlik, ihtisas ve ta'lil (gerekçe) anlamları bulunur. Ayrıca bu harf, bazen bir eylemin ileride netice verecek olduğu durumu ifade etmek için de kullanılabilir. Lâmi harfi bu anlamda kullanıldığında kendisine akıbet lâmi denilir. Akıbet lâmi, görünüşte ta'lil gibi algılanabildiğinden birçok hatalı çeviriye sebep olabilmektedir. Durum bazen aklen izahı mümkün olmayan çevirilerle karşılaşılmasına kadar varmaktadır. Bazı Türkçe meallerde karşımıza çıkan bu çeviri sorununa bu çalışmada dikkat çekilecek ve soruna çözüm önerileri sunulacaktır. İlgili harfin tanımı ve örnekleri ortaya koyulduktan sonra Kur'an ayetlerindeki kullanımları bazı Türkçe mealler çerçevesinde incelenecektir. Sorunlu görülen çevirilerin düzeltilmesi adına alternatif çeviriler ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an Mealleri, Çeviri Sorunu, Cer Harfleri, Akıbet Lâmi

Abstract

Letters, one of the types of words in the Arabic language, are used as a complementary element in the sentence. The meanings they have appear with the noun or verb they are used in. It is important which letter means what and what kind of meaning it reveals where it is used. Because the letters can have more than one meaning and this may differ depending on the verb or name used. Cer letters are also among the letters with the mentioned qualities. They carry the meanings they have to the verbs and nouns they are related to. Among these letters, which can have many different meanings, there are some letters that may pose a problem in the translation of the Quran. One of them is

the letter of lam. The general usage of the letter Lâm has the meanings of assignment, specialization and talil (justification). In addition, this letter can sometimes be used to express the situation in which an action will result in the future. When the letter Lam is used in this sense, it is called the word akiba. Since the film can be perceived as talil, it can cause many incorrect translations. The situation sometimes goes as far as encountering translations that cannot be mentally explained. This translation problem, which we encounter in some Turkish translations, will be highlighted in this study and solution suggestions will be presented to the problem. After the definition and examples of the relevant letter are revealed, their use in the Qur'an will be examined within the framework of some Turkish translations. Alternative translations will be presented in order to correct the translations found to be problematic.

Keywords: Commentary, Quran Translations, Translation Issues, Cer Letters, Lam al akiba

Giriş

Harf-i cerlerin taşıdıkları farklı anlamlar olsa da bunlar içerisinden biri öne çıkar. Bu anlam ilgili harf-i cer için hakiki anlam olarak kabul edilir. Diğerleri ise mecâzî kullanım olarak değerlendirilir. Lâm harfinin asli anlamının isimlerde milkiyet (sahip olma), fiillerde ihtisâs olduğu söylenir.¹ Hatta milkiyetin de ihtisâs anlamı içerisinde yer aldığı ifade edilir. İhtisâs, bir şahsın/nesnenin veya eylemin bir başkasına özgü kılınması veya yapılmasıdır.² Eylemler için kullanılan lâm harfi bu durumda o eylemin hangi özel gerekçeyle yapıldığını gösterir. Bu ise fiil cümlelerinde kullanılan lâm harfinin ihtisâs anlamıyla ta'lîl (gerekçeleştirme)/sebeup anlamının kastedildiğini ifade eder. Örneğin *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* "İkram etmen için sana geldim" denildiğinde cümledeki lâm harfi gelmenin ikram edilmeye özgü, onun için özellikle gerçekleşen bir eylem olduğunu gösterir. Çünkü ikram burada gelmenin tek sebebidir.³ Dola-

¹ Ebu'l-Bekâ Muvaffakuddîn İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufasssal* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2001), 4/480.

² Ebû Muhammed Bedruddîn el-Murâdî, *el-Cene'd-dâni fi hurûfi'l-me'ânî*, thk. Fahrüddîn Kabâve ve Muhammed Nedîm Fâdıl (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413/1992), 96.

³ Murâdî, *el-Cene'd-dâni*, 109.

yısıyla fiillerle ilişkili kullanılan lâmi harfinin hakiki anlamının ta'lil/sebebi olduğu söylenebilir. Bu durumda lâmi harfinin diğer anlamlarda, özellikle de bahis konumuz akıbet anlamında kullanılması mecâzî bir kullanım olmaktadır. Belagat âlimlerinden kimisi lâmi harfinin akıbet anlamında kullanılmasını istiare-i tebe'yye⁴ olarak değerlendirmiş, eylemin meydana gelmesi sonucunda oluşan durum ile eylemin gerçekleşmesine sebep olan neden arasında bir benzerlik ilişkisi kurmuştur. Adeta eylemi yapan kişi sonuçta oluşan durum için hareket etmiştir.⁵ Bu benzerlik ilişkilendirmesinin zorlama olduğunu düşünüyoruz. Buradaki mecâzın mecâz-ı mürsel kısmına girdiği kanaatindeyiz. Zira lâmi harfinin akıbet anlamı sonuç ifade eder. Sebep anlamına sahip olan bir harfin sonuç anlamında kullanılması ise mecâz-ı mürselin kapsamına girer.⁶ Bu durumda lâmi harfinin akıbet anlamında kullanılması sebebmüsebbep ilişkisiyle mecâz-ı mürsel olarak değerlendirilmesi gerekir. Veyahut Zeccâcî'nin (öl. 337/949) *el-Lâmât* isimli eserinde belirttiği gibi lâmi harfinin akıbet anlamında kullanılması, bir şeyin ileride dönüşeceği hale itibar edilerek o şekilde isimlendirilmesi şeklinde gerçekleşen bir mecâz-ı mürsel olarak kabul edilebilir.⁷

Lâmi harfinin akıbet anlamını diğer harflerin mecâzî kullanımlarından ayıran en önemli özellik, diğer harflerin mecâzî anlamlarını taşıyan başka bir harf bulunurken lâmi harfinin akıbet anlamını taşıyan müstakil başka bir harfin bulunmamasıdır. Bu nedenle akıbet anlamındaki lâmi harfini çevirmek diğerlerine nazaran daha zordur. Örneğin صَلَّيْتُ بِالْمَسْجِدِ "Mescitte namaz kıldım" denildiğinde cümlede kullanılan bâ harfi kendi anlamı dışında, zarfiyet

⁴ İstiare-i tebe'yye, fiil, fiilimsi ve harflerde gerçekleşen istiareler için kullanılan bir terimdir. Tebe'yye denilmesi, fiil ve fiilimsilerde benzerliğin türetildikleri mastarda öncelikle zihnen gerçekleşmesi, buna tabi olarak fiil ve fiilimsi formuna bu benzerliğin taşınması sebebiyledir. Harflerde de bu harflerin ilişkili oldukları fiillere tabi olarak benzetmenin meydana gelmesinden dolayı istiare-i tebe'yye denilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Ebû Hâmid Ahmed b. Alî Bahâuddîn es-Sübkî, *'Arûsu'l-efrâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1423/2003), 2/172-173

⁵ Sübkî, *'Arûsu'l-efrâh*, 2/173.

⁶ İbrâhîm b. Muhammed 'Îsâmuddîn, *el-Atuel Şerhu Telhîsi Miftâhi'l-'Ulûm*, thk. Abdülhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, ts.), 2/238-239.

⁷ Bilgi için bk. Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk ez-Zeccâcî, *el-Lâmât*, thk. Mâzin el-Mübârek (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1405/1985), 119-120.

(bir zaman veya mekân içerisinde gerçekleşme, içindelik) anlamındaki fî harfinin yerine kullanılmıştır. Burada anlam verilirken fî harfi cümlede zikredilmiş gibi hareket edilir. Ancak lâm harfinin akıbet anlamında kullanıldığı نَصْرَتْهُ لِكُونِ عَدُوًّا لِي cümlesini çevirirken tamamıyla akıbet manasını gözeterek anlam merkezli bir çeviri yapılmak durumundadır. Zira bu cümledeki lâm harfini asli anlamındaki ta'lîl ile çevirdiğimizde “Bana düşman olması için ona yardım ettim” şeklinde anlamsız bir söz ortaya çıkacaktır. Akıbet anlamını gözettiğimizde ise aynı söz “Ona yardım ettim, ne var ki o bana düşman oldu” şeklinde makul bir hal alacaktır. Dolayısıyla lâm harfinin akıbet anlamı incelemeye değer bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur’an-ı Kerim’deki akıbet lâm harfleri de bu açıdan daha büyük bir ihtimamı hak etmektedir. Çeviride yapılacak yanlışlıklar Kur’an-ı Kerim hakkında yanlış değerlendirmelere sebebiyet verebilecektir. Bu yönüyle çalışmamızın Kur’an çevirisi noktasında katkı sunacağını ümit ediyoruz.

Çalışmada öncelikle lâm harfinin Arap dilinde hangi anlamlarda kullanıldığı örnekleriyle ele alınacaktır. Sonrasında mecâzî kullanımlarına değinilecektir. Ardından da Kur’an’da yer alan akıbet lâmları Türkçe mealler arasından seçkiler yapılarak değerlendirilecektir. Meallerin seçimiyle, akıbet lâmını yanlış çevirdiğini düşündüğümüz mealleri kastediyoruz. Buradaki amacımız yanlış çeviriyi gösterip nasıl bir problemin olduğunu ortaya koymaktır. Bu yapıldıktan sonra ilgili yeri doğru çevirdiğini düşündüğümüz meallerden bazılarını da paylaşacağız. Bu meallere ilave ve alternatif çeviri önerimiz olduğunda bunu da zikredeceğiz.⁸

⁸ Diyanet İşleri Başkanlığının hazırlamış olduğu Kur’an Yolu meali ile Süleymaniye Vakfı’nın hazırladığı meal dışındaki mealleri kuranmeali.com adlı internet sitesinden paylaşacağız. Bu sitede Türkiye’de en çok bilinen ve yaygın olan kırka yakın meal bulunmakta ve bütün mealler için müelliflerinden izin alındığı sitenin ana sayfasında deklare edilmektedir. Meallerin bir arada karşılaştırılmasına imkân vermesi sebebiyle mealler kaynak olarak buradan aktarılacaktır. Kur’an Yolu meali Diyanet İşleri Başkanlığı’nın resmi sitesi olan kuran.diyaret.gov.tr adlı siteden, Süleymaniye Vakfı meali de <https://www.suleymaniyevakfimeali.com/> adresinden alıntılanacaktır. İlgili sitelerde yer almayan meallerden alıntıda bulunulduğunda ilaveten bunların kaynağına dipnotta işaret edilecektir.

Genel çerçevede akıbet lâminı inceleyen çalışmalar yapılmıştır.⁹ Ancak akıbet lâmi açısından Kur'an çevirilerinin incelendiği çalışmalar çok sınırlıdır.¹⁰ Konuya daha çok dikkat çekmek ve tespit edebildiğimiz farklılıkları yansıtmak adına bu çalışmayı yapma gereği duyduk. Kur'an çevirileri açısından bu konunun üzerinde titizlikle durulması gerektiğini, bu noktada sıklıkla problemlerle karşılaşıldığını belirtmek isteriz. Çeviri noktasında farklı harflerin de aynı şekilde incelenmesini umut ediyoruz.

1. Arap Dilinde Lâm Harfi

Çalışma konusu edindiğimiz lâmi harfi, harfi cerler içerisinde bulunan bir harftir. Bu harfler isim veya fiillerin manalarını ilintili oldukları isimlere taşır, çekerler. Bu nedenle bunlara cer harfi, yani çeken harf denilmiştir. Harfi cerler içerisinde anlam yelpazesi en geniş olanı lâmidir. Nitekim Zeccâcî lâmi harfinin harfi cer ve diğer farklı anlamlardaki kullanımına dair hususi bir kitap yazmış ve ismini *el-Lâmât* koymuştur. Bu kitapta harfi cerlerin birçok kullanımı da bulunur. Murâdî (öl. 749/1348) gibi kimi âlimler ise harfi cer olarak lâmi harfinin anlam yelpazesini otuzaya ulaştırmıştır.¹¹ Bu sayının zorlama olduğu kanaatindeyiz. Müellifin *el-Cene'd-dâni* isimli eserindeki örnekler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında bu sayı giderek azalmaktadır.

Bu başlık altında harfi cer olan lâmi harfinin akıbet anlamı dışındaki kullanımlarına öncelikle temas edilecek, bunlarla ilgili örnekler verilecek, sonra da akıbet anlamı detaylı olarak incelenecektir.

1.1. İhtisâs Anlamı

Girişte ifade edildiği gibi lâmi harfinin hakiki anlamının ihtisâs olduğu söylenebilir. Bu anlamın, lâmi harfinin diğer anlamlarından sayılan istihkâk,

⁹ Örneğin bk. Muhammed Ersöz, "Kur'an Yorumunda Mezhepsel Farklılığın Dil Kurallarına Yansımaları -Akıbet Lâmi Örneği-", *Marife*, 2014, 14/3, 9-30; Emre Çavdar, *Arap Dili'nde 'Lâm', 'Lâ', 'Mâ' Edatları ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Kullanımları* (Konya: Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016).

¹⁰ Makale düzeyinde görebildiğimiz kadarıyla tek bir çalışma vardır. Bk. Hasan Uçar, "Arap Dilinde Lâmu'l-Akıbe ve Türkçe Kur'an Meallerine Yansımaları", *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2016, 3/6, 349-378.

¹¹ Murâdî, *el-Cene'd-dâni*, 96.

milik ve ta'lîli de kapsamına aldığı ifade edilmiştir.¹² Örneğin *“الْمَالُ لِرَيْدٍ”* Mal Zeyd'e aittir” denildiğinde bu milik, yani sahip olmayı ifade eder. Ancak bu radaki Zeyd'in mala sahip olması, malın Zeyd'e özgü olduğu manasına geldiğinden, lâm harfinin ihtisâs anlamına geldiğini zikretmek daha isabetli gözükmektedir. Zira bir şey birine özgü olduğunda ona sahip olup olmaması durumu değiştirmeyecek, bu açıdan ihtisâs daha kapsamlı bir kullanım alanına sahip olacaktır. Aynı durum *“النَّارُ لِلْكَافِرِينَ”* Ateş kâfirlere müstahaktır” sözünde de mevcuttur. Bu sözde geçen lâmin istihkâk anlamında olduğunu söylemek yerine, ateşin kâfirlere özgü olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla lâm harfinin anlam skalasını genişletip zihni dağıtmak yerine birbirine tedâhul eden anlamları bir başlıkta toplamak daha anlamlı durmaktadır.¹³

Lâm harfinin ta'lîl anlamının ihtisâsın şemsiyesi altında değerlendirilebileceğine de girişte değinilmişti. Bir eylem biri için yapıldığında o şeye özgü olmaktadır.¹⁴ Örneğin *“نَرَسْتُ لِلنَّجَاحِ”* Başarmak için ders çalıştım” cümlesinde ders çalışmanın gerekçesi olarak başarılı olmak gösterilmektedir. Bu ise ders çalışma eyleminin gerçekleşmesinin başarma hedefine özgü kılındığı anlamına gelir. Dolayısıyla lâm harfinin ta'lîl anlamı da ihtisâs anlamı içerisinde değerlendirilebildiğinden ayrıca zikredilmesine gerek duyulmayabilir. Ancak bu, eylemin vücuda gelmesinden sonra yapılabilecek bir değerlendirmedir. Bir insanın zihninde bir eylemi tasarlaması ve onu vücuda getirmeye karar vermesi durumu yalnızca bir ta'lîl ve sebep ile mümkündür. Dolayısıyla lâmin ta'lîl veya sebep anlamıyla kullanımı tek başına ihtisâs ile açıklanamaz. Belki ihtisâs ikincil bir anlam olarak ta'lîlin yanında eylem vücuda geldikten sonra zikredilebilir. Bu nedenle biz, lâm harfinin ta'lîl anlamını ayrı bir başlıkla ele alacağız.

¹² Murâdî, *el-Cene'd-dâni*, 96, 109.

¹³ İbn Hişâm (öl. 761/1360) da benzer bir gerekçeyi dile getirmiş, müşterek olan bir anlamı defaten söylemek yerine iki ayrı anlamda kullanmanın doğru olmayacağını belirtmiştir. İbn Hişâm'ın değerlendirmeleri için bk. Ebû Muhammed Cemâlüddîn İbn Hişâm el-Ensârî, *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârîb*, thk. Mâzin el-Mübârek ve Muhammed Alî Hamdullâh (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1985), 275.

¹⁴ Murâdî, *el-Cene'd-dâni*, 109.

1.2. Ta'lîl Anlamı

Lâm harfinin ta'lîl anlamıyla, bir eylemin ne için gerçekleştiği gerekçelendirilmektedir. Bu anlamıyla lâm harfi fiillerin vücuda gelme amaçlarını ve sebeplerini izhâr eder. Bu çerçevede lâmin ta'lîl anlamıyla sebep ve amaç da belirtilmiş olur. Aslında amaç, sebep ve illet birbirinden farklı anlamlara sahiptir. Ancak eylemle ilişkileri açısından birbirlerini gerektiren bir duruma sahiptirler. Örneğin *نَصَحْتُهُ لِلتَّأْدِيبِ* "Edeplendirmek için ona nasihat ettim" cümlesinde "edeplendirmek" nasihat eyleminin vücuda gelmesi için bir sebep, araç, vasıta. Aynı zamanda bu, eylemi yapan kişi için önceden zihnen amaç edinilmiştir. Amaç eylemin vücutuna sebep olmuş, böylece fâil için yaptığı eylemin gerekçesi de ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bir eylem için zikredilen gerekçede aynı zamanda o eylemin vücuda gelmeden önce zihinde tasarlanan amacı ve vücuda gelmesi için etken olan sebep de dile getirilmiş olmaktadır. Ancak bazı durumlarda eylemin gerekçesi sadece sebep olmakta, o sebep bir amaç olarak değerlendirilememektedir. Örneğin *لَمْ أَشْتَرِكِ الْأَجْتِمَاعَ لِلْمَرَضِ* "Hastalık sebebiyle toplantıya katılmadım" cümlesinde toplantıya iştirak edilmemesine gerekçe sunulan hastalık bir amaç değildir. Buradaki hastalık, katılımın olmamasının sadece sebebidir.

Fıkıh usulünde sebep ile illet arasındaki ilişki uzun uzadıya ele alınmıştır. Bizim de benimsediğimiz görüşe göre her illet sebep olarak değerlendirilirken her sebep illet olamayabilir. Ramazan ayının görülmesi orucun farz oluşunun sebebidir ancak illeti değildir.¹⁵ Örneğin *صُمْتُ لِرُؤْيَةِ الْهَيْلَالِ* "Hilalin görülmesinden dolayı oruç tuttum" cümlesinde "hilalin görülmesi" illet değil sebeptir. Çünkü hilalin görülmesi oruç tutanın kendi tasarladığı, amaçladığı ve bunlar nedeniyle eylemi gerçekleştirdiği bir gerekçe değildir. Ancak *صُمْتُ لِمَرْضَاةِ اللَّهِ* "Allah rızası için oruç tuttum" cümlesindeki "Allah rızası" illettir ama aynı zamanda da eylemin gerçekleşmesine araç olan bir sebeptir. Bu yönüyle lâm harfinin ta'lîl anlamında kullanıldığı her yer için sebep bildirdiği söylenebilir ama amaç bildirdiği söylenemez.

Lâm harfinin ta'lîl anlamıyla kullanıldığı yerlerde sebebin de ortaya konulmuş olacağı fikri üzerinde durmamızın nedeni çalışmamızın asıl konusu

¹⁵ İbrahim Kâfi Dönmez, "Sebep", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sebep--fikih> (Erişim Tarihi: 07.02.2021).

olan akıbet anlamındaki lâmun ta'lîl anlamındaki lâm ile ilişkilendirilecek olmasındandır. Zira akıbet için kullanılan lâmların tümünde sebep-sonuç ilişkisi kurulabilmektedir. Her illet sebep olarak kabul edildiğinden ta'lîl anlamındaki lâmun bulunduğu yerlerde akıbet anlamının kastedilmesi sebep-sonuç ilişkisiyle mecâz-ı mürseli doğurmaktadır. Dolayısıyla akıbet ya da sayrûret denilen lâmun aslında ta'lîl lâmı olduğu, mecâzî olarak akıbet anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Akıbet lâmunu müstakil bir başlıkla ele alacağımızdan burada detay ve örneklerine girmiyoruz.

1.3. Ta'diye Anlamı

Ta'diye, fiilin mefule geçişliliğini ifade eder. Genellikle vermek, bahşetmek anlamlarına gelen fiillerle kullanılan lâm için ta'diye için olduğu söylenmektedir. Lâmun temlik anlamı ile de hakikatte ta'diye anlamı kastedilmektedir. Nitekim bazı nahiv âlimleri temlik anlamı yerine ta'diye anlamını zikretmiş ve örnek olarak benzer cümleleri zikretmiştir.¹⁶ Dolayısıyla temlik anlamı için ayrı bir başlık açılmayacaktır. Lâmun ta'diye anlamına örnek olarak وَهَبْتُ لِزَيْدٍ دِينَارًا "Zeyd'e bir dinar hibe ettim" cümlesi verilebilir.¹⁷ Cümledeki fiil lâmdan sonra zikredilen isme geçtiği için buna ta'diye lâmı denilebilir.

1.4. Nefiy/Cuhûd Anlamı

Olumsuzluk, inkâr anlamına gelen nefiy/cuhûd, lâmun, nâkıs fiil olarak kullanılan fiilinin olumsuz halinde haberinin başında geldiğinde gerçekleşir. Bu durumda lâm olumsuzluğu tekit ettiğinden bazı âlimler bu lâma tekit lâmı da demişlerdir.¹⁸ Kimi âlimlerse lâm harfinin bu kullanımda *kâne* fiilinin haberine gelmediğini, gizli bir haber olarak نَقَصًا ifadesinin takdir edildiğini ve ilgili lâmun bu gizli haberle ilintili kılındığını söylemişlerdir. Böyle bir takdire gitmelerinin nedeni olarak olumsuzluk anlamındaki lâmun eylemin kastını nefyederek tekit anlamını kazandırdığını ifade etmişlerdir.¹⁹

¹⁶ Bilgi için bk. İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 284.

¹⁷ Murâdî, *el-Cene'd-dânî*, 96.

¹⁸ İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, 4/243.

¹⁹ Bilgi için bk. İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 278-279.

Lâm harfinin nefiy/cuhûd anlamına örnek olarak "ما كَانَ عَلَيَّ لِيُخْرَجَ" Ali'nin çikmaya kesinlikle niyeti yoktu" cümlesi verilebilir.²⁰

1.5. Akıbet Anlamı

Harfi cer olarak kullanılan lâmun akıbet anlamı,²¹ cümlede eylemi gerekçelendirirken getirilmekte ve eylemin vukuunun nihayetinde karşılaşılan durum sebep gibi sunulmaktadır. Aslı itibariyle ta'lîl anlamı için kullanılan bu lâm, Zemahşerî'ye (öl. 538/1144) göre akıbet anlamında kullanıldığında da ta'lîl anlamını yitirmemektedir. Ona göre bu durumda ta'lîl ile akıbet anlamı

²⁰ Bu anlamların dışında lâm harfi için şibhu'l-milk, şibhu't-temlik, tebliğ, istihkāk medh, zemm, taaccub, kaseem gibi diğer bazı anlamlar da zikredilmektedir. Bu anlamların bir kısmı (şibhu'l-milk, şibhu't-temlik, tebliğ, istihkāk) bizim zikrettiğimiz anlamlar içerisinde değerlendirilebilmektedir. Bir kısmı ise nadir kullanımlar olup Kur'an'da karşılığını bulabildiğimiz kullanımlar değildir. Bunları çalışmada zikretmeyeceğiz. Ayrıca lâm harfi, fi/على/إلى gibi diğer bazı harfi cerlerin anlamında da kullanılmaktadır. Sırasıyla bunlara örnek olarak şu cümleler verilebilir:

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقْلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَهُ لِيَلْبِغَ مِئْتًا فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

"O, rahmetinin öncesinde müjde olarak rüzgarları gönderendir. Bu rüzgarlar ağır bir bulut yüklendiğinde onu ölü bir beldeye sevk ederiz de onunla suyu indirip her yemiştten çıkarırız. İşte biz bu şekilde ölüleri çıkaracağız. Umulur ki öğüt alırsınız." el-A'râf 7/57.

وَيَجْرُونَ لِلَّذِينَ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا

"Ağlayarak çeneleri üzerine yere kapanırlar ve bu onların huşuunu artırır." el-İsrâ 17/109.

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا

"Adalet mizanlarını kıyamet gününde koyacağız. Böylece hiç kimse hiçbir şekilde zulme uğratılmayacak." el-Enbiyâ 21/47.

وَنُحْنُ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَفْضَلُ لَنَا الْفَضْلُ فِي الدُّنْيَا وَأَنْتُمْ رَاغِمٌ

Burnunuz yere sürtsen de bizim dünyada size karşı üstünlüğümüz var

Kıyamet gününde de biz sizden daha üstün olacağız. [Şâir Cerîr (ö. 569 veya 580)]

Bu kullanımlar, lâm harfinin mecazi olarak farklı bir harfin anlamıyla kullanımı olduğundan lâm harfinin kendi anlam skalasında zikredilmesine gerek olmadığı düşüncesindeyiz. Bu kullanımlar başlı başına yeni bir çalışma olarak ele alınabilecek düzeydedir. Dolayısıyla biz bunlara dair ayrı başlıklar açmayacağız. Detaylı bilgi için bk. Murâdî, *el-Cene'd-dânî*, 99-102; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 280-282.

²¹ Kimi âlimler akıbet anlamında kullanılan lâm için lâmu's-sayrûra veya lâmu'l-meâl demişlerdir. Bilgi için bk. Murâdî, *el-Cene'd-dânî*, 121.

Bu isimlendirmeler de lâmun akıbet anlamında kullanımının mecaz-ı mürsel olarak değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. Çünkü sayrûra ve meâl bir şeyin ileride başka bir şeye dönüşmesini ifade eder.

arasında bir benzetme ilişkisi kurulmakta,²² dolayısıyla da istiare-i tebe'iyeye meydana gelmektedir.²³ Ne var ki Zeccâcî, akıbetin yani sonucun, sebebin yerinde zikredilmesinden dolayı bu kullanımı mecâz-ı mürsel olarak değerlendirmiştir. Hatta lâmin akıbet anlamında kullanımının, Hz. Yusuf'un zindan arkadaşlarından birinin rüyasını anlatırken söylediği "إِنِّي أَرَانِي أُعْصِرُ خَمْراً" *Şüphesiz ki ben kendimi şarap sıkarken görüyorum*" sözündeki kullanıma benzediğini ifade etmiş, ilgili ayetteki şarap ile üzümün kastedildiğini ancak üzüm yerine, üzümün sıkıldıktan sonra dönüşecek olduğu hale itibarla şarabın zikredildiğini söylemiştir.²⁴ Bu, ileride olacak hale itibar etme (i'tibâr mâ se yekûn) alakasıyla mecâz-ı mürseldir. Bizim kanaatimiz, ta'lîl, yani sebep anlamındaki bir harfin akıbet, yani sonuç anlamıyla kullanımının sebep-sonuç alakasıyla mecâz-ı mürsel olarak da değerlendirilebileceği yönündedir.²⁵

Lâmin akıbet anlamında kullanımı birbirinden farklı değerlendirmelere konu olsa da sonuçta mecâzî bir kullanımdır ve her mecâzda olduğu gibi hakiki anlam ile mecâzî anlam arasında bir alaka bulunmaktadır.²⁶ Bu alakanın nasıl takdir edildiği çeviride etki edecek bir durumdur. Aralarındaki alakanın benzerlik olduğunun kabul edilmesi durumunda benzetmeyi çağrıştıracak bir çeviri yapılması uygun olacaktır. Aradaki alakanın ilerideki hale itibar etme ya da sebep-sonuç ilişkisi olduğu takdir edildiğinde ise ilgili kullanımları anlamlandırmak için sebep-sonucu hissettirecek bir tercüme gerekecektir. Örnek olarak aşağıdaki beyit verilebilir:²⁷

وَدُورُنَا لِحَرَابِ الدَّهْرِ نَبِيَّهَا أَمْوَالُنَا لِذَوِي الْمِيرَاثِ نَجْمُهَا

Mallarımızı mirasçılar için biriktiriyor gibiyiz.

Evlerimizi de sanki zaman harap etsin diye inşa ediyoruz.

²² İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 283.

²³ Fiil, türemiş isim ve harflerde meydana gelen istiare için istiare-i tebe'iyeye terimi kullanılmaktadır. Geniş bilgi için bk. Sübkî, *'Arûsu'efrâh*, 2/199.

²⁴ Zeccâcî, *el-Lâmât*, 119.

²⁵ Bir kelimenin sebebinin yerine kullanımının mecâzı mürsel kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine dair geniş bilgi için bk. 'İsâmuddîn, *Atvel*, 2/238-239.

²⁶ Sübkî, *'Arûsu'efrâh*, 1/529-530.

²⁷ Zeccâcî, *el-Lâmât*, 120.

Bu tercüme, lâmin hakiki anlamı olan ta'lîl ile şiirdeki mecâzî kullanımı olan akıbet arasında benzetme olduğu düşünülerek yapılmıştır. Aralarında sebep-sonuç ilişkisi olduğu dikkate alınrsa şiir şöyle çevrilebilir:

Nihayetinde mirasçılardan olacak mallarımızı biriktiriyoruz.

Yine zamanın sonunda harap edeceği evlerimizi inşa ediyoruz.

İbn Hişâm (öl. 761/1360), lâmin akıbet anlamında kullanıldığı yerlerde lâmin sonrasının lâmin öncesindeki kelamın muktezasına zıt bir anlamı muhtevî olacağını söylemiştir.²⁸ Bu dikkate alındığında yukarıdaki beyit şu şekilde de tercüme edilebilir:

Mallarımızı kendimiz için biriktirirken sonunda mirasçıların oluyor.

Evlerimizi de mamur bir yaşam için inşa ederken nihayetinde onları zaman harap ediyor.

İlk iki çeviri daha veciz iken üçüncüsü daha uzun ve anlam merkezli bir çeviridir. Üç çeviri yönteminin de Arap dili ve belagatinde dayanağı bulunduğu için tercih edilebileceğini, ayrıca bunların her birinin ayetin bulunduğu bağlama göre kullanılabileceğini düşünüyoruz. Kimi ayette benzerlik anlamı ön plana çıkarılarak çeviri yapılabilir, kimi yerde de sebep-sonuç veya ileriki hale itibar ilişkisi gözetilerek bir tercümeye gidilebilir. Lâm harfinin sonrasıyla öncesinin arasındaki anlam ilişkisinin zıtlık olduğuna bakılarak da üçüncü bir anlamlandırmaya gidilebilir. Sadece bir yöntemin benimsenip lâmin akıbet anlamında kullanıldığı her yerde o şekilde çevrilmesini Türkçe açısından doğru bir anlamın ortaya koyulmasına mani olabilir.

Son olarak önemli bir noktaya değinmenin yerinde olacağını düşünüyoruz. Harfi cer olarak kullanılan ve ta'lîl anlamında olan lâmi harfi, *en-i masdariyye* (أَنَّ) denilen ve muzari fiili nasb eden ve isim cümlesinin başına gelen *enne* (أَنَّ) harflerinden önce kıyasi olarak hafz edilebilmektedir.²⁹ Örneğin *عَلَّمْتُكَ أَنَّ تَسْبِيئِي* "Sanki sana edebi bana sövesin diye öğretmişim" cümlesinde ge-

²⁸ İbn Hişâm, *Şerhu Şüzûru'z-zeheb fî ma'rifeti kelâmi'l-'Arab*, thk. Abdulğani ed-Dakar (Suriye: eş-Şeriketü'l-Müttahide, ts.), 383.

²⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Cemâlüddîn İbn Mâlik, *Şerhu Teshîli'l-fevâid*, thk. Abdurrahmân es-Seyyid ve Muhammed Bedevî el-Mahtûn (Beirut: Dâru Hecer, 1410/1990), 2/150.

çen *en* harfinden önce gizli bir lâm bulunur ve bu lâm akıbet anlamını ifade eder. Bu durumdaki lâm harflerinin de akıbet anlamında kullanılma ihtimali olabileceğinden Kur'an çevirileri bakımından akıbet lâmının incelendiği yerlere bunların da dâhil edilmesi gerekir. İnceleme sonucu anlam olarak bu hazf edilen lâmların akıbet anlamında olduğu tespit edildiğinde bunlar da çeviride dikkate alınmalıdır.

2. Akıbet Lâmu Açısından Kur'an Çevirileri

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde lâm harfi akıbet anlamında kullanılmıştır.³⁰ Bu yerlerin bir kısmı Hasan Uçar tarafından ele alınmış ve çevirileri açısından seçki bazı mealler üzerinde incelenmiştir.³¹ Dolayısıyla ilgili çalışmada yer alan örneklerin dışında kalanları bu başlık altında tahlil edilecek. Seçilen örnek ayetlerin çevirisinde lâm harfinin akıbet anlamının dikkate alınmaması nedeniyle oluşan problemliler öncelikle zikredilecektir. Sonrasında ayetin doğru anlamı tefsirlerden yararlanılarak tespit edilecektir. Akabinde de ayetleri doğru çevirdiği düşünülen meallere yer verilecek, gerektiğinde çeviri önerileri sunulacaktır.

1. Örnek: el-Bakara 2/231

﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَحوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا﴾

³⁰ Bu kullanımların tespiti için detaylı bir çalışma gerekmektedir. Zira akıbet lâmının kullanıldığı söylenen kimi yerlerde bu harflerin ta'lil olarak değerlendirilmesi mümkün olabilmektedir. Bizim çalışmamızda örnek olarak sunulan ayetlerin dışında şu ayetlerde de akıbet lâmının kullanıldığı kanaatindeyiz: el-Mâide 5/19; el-En'âm 6/156-157; el-A'râf 7/172-173; İbrahim 14/30; en-Neml 27/51; er-Rum 30/41; ez-Zümer 39/56-58; el-Hucurât 49/2; el-Müddessir 74/31.

Bunların dışında Hasan Uçar'ın akıbet lâmu olarak değerlendirdiği ayetler de mevcuttur. Bunlar şu ayetlerdir: el-En'âm 6/53; 105; 113; 122-123; 137; el-A'râf 7/20; 179; et-Tevbe 9/55; 118; Yûnus 10/88; Hûd 11/119; en-Nahl 16/24-25; 55; 116; el-Kehf 18/19; el-Kasas 28/8; er-Rûm 30/33-34; en-Necm 53/31. Bunlar toplamda 32 ayettir. Bunlara müfessirlerin değerlendirmelerine göre ilave veya eksiltme yapılabilir.

³¹ Hasan Uçar, "Arap Dilinde Lâmu'l-Âkibe ve Türkçe Kur'an Meallerine Yansıması", *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2016, 3/6, 349-378.

Elmalılı Hamdi Yazır: *Hem kadınları boşadınız da iddetlerini bitirdiler mi, artık kendilerini ya iyilikle tutun veya iyilikle salın, yoksa haklarına tecavüz için zararlarına olarak tutmayın.*

Hasan Basri Çantay: *Hem kadınları boşadınız da iddetlerini bitirdiler mi, artık onları ya (kendilerine ric'atle) iyilikle tutun, ya iyilikle bırakın. (Fakat) onları, sırf zulmedebilmeniz için, zararlarına olarak, tutmayın.*

Ömer Nasuhi Bilmen: *Ve kadınları boşadığınızda, onlar da adetlerinin sonuna yaklaşınca artık onları ya iyilikle tutunuz veya iyilikle salıveriniz. Onları, haklarına tecavüz için zararlarına olarak tutuermeyiniz.*

Abdülbaki Gölpınarlı: *Kadınları boşadınız da boşandıktan sonraki müddetlerini geçirdiler mi artık onları ya iyilikle tutun, yahut hoşlukla salıverin. Haklarında aşırı muamelede bulunmak için zararlarına olarak onları zorla tutmayın.*

Süleyman Ateş: *Kadınları boşadığınız zaman, bekleme sürelerini bitirdiler mi, ya onları iyilikle tutun, ya da iyilikle bırakın; haklarına tecavüz edip zarar vermek için onları (yanınızda) tutmayın.*

Kur'an Yolu: *Kadınları boşadığınızda, onlar da bekleme sürelerini doldurdularında ya onlarla yeniden evlenip iyilikle tutun ya da iyilikle serbest bırakın. Onları zarar vererek haklarını çiğnemek için nikâh altında tutmayın.³²*

Paylaşılan meallerde görüldüğü üzere ayetteki lâmi harfi ta'lîl anlamıyla çevrilmiştir. Bu durumda ayette, kadınların kocaları tarafından nikâh altında tutulmasının gerekçesi haddi aşmak ve sınırı çiğnemek olarak gösterilmiş olmaktadır. Dolayısıyla erkeklerin, boşadıkları eşleri iddet sürelerini tamamlamaya yaklaştığında tekrar onlara döndüklerini ifade etmek suretiyle kendilerine verilen bu dönme yetkisini eşlerine zulüm etmek, süreyi uzatıp onlardan boşama karşılığında bir şeyler almak için kullandıkları ifade edilmektedir. Ayet-i kerime bu kötü niyeti kınamakta ve gerçekten boşama niyeti olanların

³² Kur'an Yolu meali <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/fatiha-suresi-1/ayet-1/kuran-yolu-meali-5> adresinden, diğer mealler ise <https://www.kuranmeali.com/index.php> adresinden alıntılanmaktadır.

süreci uzatmamalarını, kendilerine verilen yetkiyi oyuna çevirmemelerini söylemektedir.³³

Ayette belirtilen bu haksız yetki kullanımının kadınlara zarar vermek ve onların hakkına tecavüz etmek olduğu söylenebildiği gibi *li ta'tedû* ifadesindeki lâmun akıbet anlamında kullanıldığı ve fiilin "Allah'ın sınırlarını aşmak" anlamında olduğu düşünülerek de ayet anlamlandırılabilir.³⁴ Bu durumda "Onları, zarar vermek için alıkoymayın. Yoksa nihayetinde haddi aşmış olursunuz" şeklinde bir mana ortaya çıkar ve yetki kullanımı yapanların Allah'ın sınırlarını aşmayı gerekçe ve amaç edinmedikleri ancak yaptıklarının bu sonucu doğurduğu ifade edilmiş olur. Nitekim aşağıdaki mealler ayeti bu yönde çevirmişlerdir.

Murat Sülün: *Siz kadınları boşayıp onlar da iddetlerini bitirdiklerinde, artık onları ya iyilikle tutun ya da iyilikle bırakın. Haddinizi aşarak onlara zarar vermek için onları tutmayın.*³⁵

İsmail Hakkı İzmirli: *Kadınları boşadığınızda onlar da iddetlerinin sonuna yaklaşırlarsa onları ya güzelce tutun veya güzelce bırakın, Zarar erdirmek için onları alıkoymayın ki zulüm etmiş olursunuz.*

Mustafa İslamoğlu: *Bu şekilde kadınları boşadığınızda ve onlar da bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde, ya güzellikle tutun ya da güzellikle bırakın! Onlara zarar vermek için alıkoymayın! Bu durumda haddi aşmış olursunuz.*

İlyas Yorulmaz: *Kadınlarınızı boşadığınız zaman ve bekleme süreleri dolduğunda, ya onları iyilikle tutun veya iyilikle onları bırakın. Haddinizi aşarak boşadığınız kadınlara zarar vermek için zorla tutmayın.*

Buradaki meallerin akıbet lâmunu gözettikleri, Sülün'ün ve Yorulmaz'ın "haddinizi aşarak" şeklinde bunu ifade ettikleri, İzmirli'nin "ki zulüm etmiş olursunuz", İslamoğlu'nun "Bu durumda haddi aşmış olursunuz" şeklinde ifade et-

³³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Mekke: Dâru't-Terbiyeti ve't-Türâs, ts.), 5/8.

³⁴ Ebû Bekir Abdülkâhir el-Cürçânî, *Dercü'd-dürrer fi tefsîri'l-âyi ve's-süver*, thk. Velîd b. Ahmed (İngiltere: Mecelletü'l-Hikme, 1429/2008), 1/398.

³⁵ *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, çev. Murat Sülün (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012), el-Bakara 2/231.

tikleri görülür. Sülün ve Yorulmaz'ın çevirilerinde ilgili ifade bir zarf tümleci gibi takdir edilmiştir. İzmirli ve İslamoğlu'nun çevirisinin akıbet lâmını daha iyi yansıttığını düşünüyoruz. Zira akıbet sonucu ifade eder. Ayette de alıkoymanın sonucunda had aşımış olacağından “ki zulüm etmiş olursunuz” ve “Bu durumda haddi aşmış olursunuz” çevirilerinin bu anlamı karşıladığı söylenebilir.

2. Örnek: en-Nisâ 4/176

﴿بَيِّنَ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

İsmail Hakkı İzmirli: Allah yoldan sapmamanız için size ahkâmı beyan ediyor. Allah her şeye hakkiyle âlimdir.

Ömer Nasuhi Bilmen: Allah Teâlâ size dalâlete düşmeyesiniz diye beyan ediyor ve Allah Teâlâ her şeye âlimdir.

Abdülbaki Gölpınarlı: Allah, size doğru yoldan sapmamanız için bunları açıklamaktadır ve Allah, her şeyi bilir.

Kur'an Yolu: Yanılmayasınız diye Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir.

İlyas Yorulmaz: Allah doğru olandan sapmamanız için kelaleyi böyle açıklıyor. Allah her şeyi en iyi bilendir.

Ümit Şimşek: Şaşırmanın için Allah size bunları açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilir.

Ayet-i kerime miras hukukuna dair surenin başında zikredilen hükümleri tamamlayıcı bir nitelik taşımakta ve kelâle³⁶ durumunda baba bir öz veya üvey kardeşlerin³⁷ nasıl mirasçı olacakları anlatmaktadır.³⁸ Bu hükümlerle

³⁶ Kelâle, ölen kişinin geride çocuk ve baba bırakmaması durumudur. Bu durumda ölenin ana bir kardeşlerinin terikeden ne miktarda alacağı Nisâ suresinin 12'nci ayetinde açıklanmıştır. Mevzu konusu ettiğimiz ayette ise kelâle durumunda baba bir öz veya üvey kardeşlerin terikeden ne miktarda yararlanacaklarına değinilmektedir. Bilgi için bk. Hamza Aktan, “Miras”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/miras> (Erişim Tarihi: 16.02.2021).

³⁷ Bu ifadenin yanlış anlaşılma ihtimaline binaen şunu belirtmekte fayda görüyoruz. “Baba bir öz kardeş” ifadesi ile hem baba hem de anneleri aynı olan kardeşler; “baba bir üvey kardeş” ifadesiyle ise babaları bir anneleri farklı olan kardeşler kastedilmektedir. Bu kardeşlerin

birlikte Kur'an'da yer alan miras hukuku tamamlanmıştır.³⁹ Bu nedenle de ayetin sonunda miras taksimine dair yapılan etraflı beyanın gerekçesi *en tadillû* ibaresiyle sunulmuştur. Bu ibaredeki *en* harfinin başında kıyasi olarak hazf edilen lâm-ı ta'lîl bulunur. Aslında ibare *li en tadillû* şeklindedir. Bu durumda anlam “*şaşırmamız/sapmamız için*” olmaktadır. Bu anlam uygun görülemeyeceğinden mevzu konusu ayette bu lâmın haricinde bir de *en* harfinden sonra nefiy anlamında bir *lâ* harfinin hazf edildiği ve aslında ibarenin *li en lâ tadillû* şeklinde olduğu söylenmiştir.⁴⁰ Nitekim bu durumda anlam “*şaşırmamız/sapmamamız için*” yönünde olmaktadır. Yukarıda paylaşılan meallerde de bu yorum dikkate alınmış ve bu yönde bir çeviri tercih edilmiştir. Ne var ki *en* harfinden sonra *lâ* harfinin takdir edilmesi, mezkûr yanlış anlamın ortaya çıkmasını engelleyen tek çıkar yolu değildir. Zira *en* harfinden önce hazf edilmiş olan lâm harfinin akıbet anlamında olduğu, ilgili ifadenin “*şaşırsınız/saparsınız diye*” şeklinde anlamlandırıldığı ve miras hukukuna dair yapılan beyanın, yapılmaması durumunda karşılaşılabilecek bir durumu ifade ettiği de zikredilmiştir.⁴¹ Bu yorum, ilave bir harfin hazf edildiğinin söylenmesine ve anlamlandırırken bunun takdir edilmesine gerek bırakmadığından alternatif bir çeviri için tercih edilebilir. Bunu dikkate alan bazı meallerin ayeti çevirisi şu şekildedir:

Elmalılı Hamdi Yazır: Şaşıyorsunuz diye Allah size beyan buyuruyor, Allah her şeye âlimdir.

Hasan Basri Çantay: Allah size -şaşırsınız diye- (dininizin hükümlerini) açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

anneleri farklı olduğundan üvey kardeş olarak nitelendirilmişlerdir. Nisâ 4/12'deki kardeşler de üveydir ancak buradakinden farkı onların anneleri bir, babaları farklıdır. Dolayısıyla bahis konusu edindiğimiz ayette hükümleri açıklanan kardeşler, baba ve anneleri bir olan öz kardeşlerle babaları bir anneleri farklı olan üvey kardeşlerdir.

³⁸ Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullâh Mahmûd Şahhâte (Beyrut: Dâru İhyâ'î't-Türâs, 1423/2003), 1/426.

³⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 9/434.

⁴⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 5/129; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 9/128; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, thk. Mecdî Bâselûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005), 1/606.

⁴¹ Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed, *İnâyetü'l-kâdî ve kifâyetü'r-râdî 'alâ Tefsîri'l-Beydâvî* (Dâru Sâdir, ts.), 2/225.

Süleyman Ateş: Şaşırırsınız diye Allah size (hükmünü) açıklıyor. Allah, herşeyi bilir.

Mustafa İslamoğlu: Allah bunları, (aksi durumda) yanlışa düşersiniz diye size açıklar. Sözün özü: Allah her şeyi sonsuz ilmiyle kuşatandır.

Bu ayetteki durumun benzerinin gerçekleştiği, yani *en* harfinin başındaki lâmi-1 ta'lilin hazf edildiği ve sonrasında nefiy anlamıyla bir *lâ* harfinin takdirine ihtiyaç duyulduğu her yerde aynı yöntem uygulanabilir ve alternatif bir çeviri olarak hazf edilmiş lâmi akıbet anlamıyla değerlendirilip çevrilebilir.⁴²

3. Örnek: el-En'âm 6/53

(وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ)

İsmail Hakkı İzmirli: Böylece insanlardan birini diğeriyle iptilâya düşürdük ki "Allah içimizden bunlara mı bol nimetini lâıyk görmüştür?" diyeler. Allah şükredenleri daha iyi bilir, değil mi?

Elmalılı Hamdi Yazır: Böyle bazılarını bazıısıyla fitneye de düşürmüştür ki şöyle desinler: Â!... Şunlar mı o Allah'ın aramızdan lütfuna lâıyk gördüğü kimseler? Allah şükreden kullarını daha iyi bilir, değil mi?

Hasan Basri Çantay: Biz, onlardan (insanlardan) kimini kimi ile -(sırf) "Allah (buldu buldu da) aramızdan bunlara, bunların üzerine mi lütfunu reva gördü?" desinler diye- işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri daha iyi bilen değil mi?

Ömer Nasuhi Bilmen: Ve işte böylece onların bazısını bazıı ile fitneye düşürmüştür ki, "Ya Allah Teâlâ aramızda şunlara mıdır ki, lütfunu reva görmüştür?" deyiversinler. Allah Teâlâ şâkir olanları ziyâdesiyle bilen değil midir?

Abdülbaki Gölpınarlı: Ve biz, Allah'ın, aramızdan seçip lütfettiği bunlar mı demeleri için halkın bir kısmını, bir kısmıyla sınarız. Allah, şükredenleri daha iyi bilmez mi?

Süleyman Ateş: Böylece biz onların kimini kimi ile denedik ki: "Allah, aramızdan şunlara mı lutfu lâıyk gördü?" desinler. Allah, şükredenleri daha iyi bilmez mi?

⁴² Benzer durumdaki bazı ayetler için bk. el-Mâide 5/19; el-En'âm 6/156-157; el-A'râf 7/172-173; ez-Zümer 39/56-58; el-Hucurât 49/2.

Kur'an Yolu: "Aramızda Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu kimseler de bunlar mı?" demeleri için onların bir kısmını diğerleriyle işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri bilmez mi?

Mustafa İslamoğlu: İşte bu şekilde insanları birbiriyle sınarsınız ki, "Acaba Allah aramızdan bir tek bunlara mı ikramda bulundu?" diye sorsunlar. Kimin şükrettiğini en iyi bilen Allah değil midir?

Yukarıda paylaşılan meallere göre ayet-i kerimede Allah'ın kimi insana daha çok nimet verdiği, onları zengin kıldığı, kimisini de fakirlikle sınadığı anlatılmakta ve bu durum, düşük durumda olanların kendilerinden yüksektekiler için ayette mezkûr ifadeyi söylemeleri için meydana geldiği şeklinde gerekçelendirilmektedir. Hâlbuki Allah'ın insanları birbirleriyle imtihan etmesinin gerekçesi, düşük durumda olanların hem Allah'ı sorgulamaları hem de kendilerinden yüksektekilere kin ve haset duymaları olarak sunulamaz. Nitekim Allah farklı ayetlerinde insanların birbirinden üstün kılınmasının sebebini, onlara verdikleriyle her birini sınamak⁴³ ve bir kısmının diğerini istihdam etmesi⁴⁴ olarak sunmaktadır. Dolayısıyla mevzu konumuz olan ayette geçen ve yukarıdaki meallerde gerekçelendirme olarak yansıtılan lâm harfi mecâzî olarak akıbet anlamında kullanılmış⁴⁵ ve Allah'ın sınamasının neticesinde insanların birbirlerine karşı söyledikleri ve söyleyecekleri şeyler ortaya koyulmuştur. Yani imtihan sebep, insanların söyledikleri sonuç olarak ayette sunulmuştur.⁴⁶ Allah insanları fakirlikle sınar ki sabretsinler; zenginlikle sınar ki şükretsinler. İmtihan edilmenin hikmeti olarak sabır ve şükür dile getirilebilir.⁴⁷ Bu nedenle yukarıda paylaşılan meallerin ayetin maksadını tam olarak yansıtamadığı kanısındayız.

⁴³ el-En`âm 6/165.

⁴⁴ ez-Zuhruf 43/32.

⁴⁵ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Hamza Burhânuddîn el-Kirmânî, *Garâibu't-tefsîr ve 'acâibu't-te'vîl* (Cidde: Dâru'l-Kible, ts.), 1/361; Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer Nâsiruddîn el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar'aşlı (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1418), 2/164.

⁴⁶ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Cârullâh ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî't-Tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîli fi vucûhi't-te'vîl*, (Beyrut: Dâru'l-'Arabî, 1407), 2/28.

⁴⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtilü'l-gayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420), 12/544.

Ayetteki lâmin akıbet anlamını dikkate alan mealler ise şunlardır:

Besim Atalay: *Biz böylece, birbirleriyle sınamışız onları, "Bunlar mıdır aranızdan, Allah'ın kayırmış buldukları?" diyeceklerdir, Allah, daha iyi bilmez mi şükredenleri?*

Mahmut Kısa: *İşte biz, insanları bu şekilde birbirleriyle imtihan ederiz; bu yüzden "Allah, aramızdan bula bula bunları mı lütfuna lâyık gördü?" diyecekler. Kimlerin şükrettiğini en iyi bilen, Allah değil mi?*

Ümit Şimşek: *Onları birbiriyle böylece imtihana uğrattık; onlar da "Aramızdan bunları mı Allah lütfuna lâyık gördü?" dediler. Şükredenleri en iyi bilen Allah değil mi?*

Bizim ayetin çevirisine yönelik önerimiz ise şu şekildedir:

"Böylece biz bazılarını bazılarıyla imtihan ederiz. Ne var ki onlar nihayetinde 'İçimizden Allah bunlara mı ikramda bulundu?' derler. Allah şükredenleri bilmez mi hiç!"

Bu çeviriye, anlamı tam olarak yansıtması için parantez içi açıklamayla şu ilaveler de yapılabilir:

"Böylece biz bazılarını bazılarıyla (sabredip şükretsiner diye) imtihan ederiz. Ne var ki onlar nihayetinde 'İçimizden Allah bunlara mı ikramda bulundu (olacak şey değil!)?' derler. Allah şükredenleri bilmez mi hiç!"

Ayette *fetennâ* şeklinde mazi bir siyga kullanılmıştır. Bu nedenle ayetteki ilgili yüklemi *"imtihan ettik"* şeklinde mazi formunda çevirmek de mümkündür. Ancak ayette olup biten bir imtihandan ziyade geçmişte de olan ve kıyamete kadar da sürecek bir imtihan söz konusudur. Bu nedenle bizim tercihimiz de ilgili fiilin geniş zaman kipiyle çevrilmesi yönünde oldu.

4. Örnek: el-A'râf 7/179

﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَأَلْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ﴾

İsmail Hakkı İzmirli: *Biz Cehennem için birçok cin ve insan yarattık. Onların kalpleri var, ama onunla hakkı anlamazlar. Gözleri var, ama onunla delilleri görmez-*

ler. Kulakları var, ama onunla mevzeleri işitmezler. Onlar dört ayaklı hayvan gibidir. Belki daha sersemdir. İşte gafil olanlar bunlardır.

Elmalılı Hamdi Yazır: Celâlim hakkı için cinn-ü insten bir çoğunu Cehennem için yarattık, onların öyle kalbleri vardır ki onlarla doymazlar ve öyle gözleri vardır ki onlarla görmezler ve öyle kulakları vardır ki onlarla işitmezler, işte bunlar behâim gibi, hattâ daha şaşkındırlar, işte bunlar hep o gafiller.

Hasan Basri Çantay: Andolsun ki biz cin ve insden birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalbleri vardır, bunlarla idrâk etmezler; gözleri vardır, bunlarla görmezler; kulakları vardır, bunlarla işitmezler. Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir. Hattâ daha sapıkırlar. Onlar gaflete düşenlerin ta kendileridir.

Ömer Nasuhi Bilmen: Andolsun ki, cinden ve insten çoklarını cehennem için yarattık, onların kalbleri vardır ki, onlar ile anlayamazlar ve onların gözleri vardır ki, onlar ile göremezler ve onların kulakları vardır ki, onlar ile işitemezler. Onlar hayvanlar gibidirler, belki onlar daha sapıktırlar. İşte gâfil olanlar onlardır.

Abdülbaki Gölpınarlı: Andolsun ki biz, cinlerin ve insanların çoğunu cehennem için yarattık; onların kalpleri vardır; düşünmezler onunla; gözleri vardır, görmezler o gözlerle; kulakları vardır, duymazlar o kulaklarla. Onlar dört ayaklı hayvanlara benzerler, hatta daha da sapıktır onlar. Onlardır gaflette kalanların ta kendileri.

Süleyman Ateş: Andolsun, cehennem için de birçok cin ve insan yarattık ki kalbleri var, fakat onlarla anlamazlar; gözleri var, fakat onlarla görmezler; kulakları var, fakat onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da sapık... Ve işte gafiller onlardır!

Ümit Şimşek: Cinlerden de, insanlardan da Biz pek çok Cehennemlikler yarattık. Onların kalpleri vardır, anlamazlar; gözleri vardır, görmezler; kulakları vardır, işitmezler. Onlar hayvan gibi, hattâ daha da şaşkındırlar. Onlar gafillerin tâ kendileridir.

Paylaşılan bu meallere göre ayette Allah Teâlâ insanların ve cinlerin birçoğunun cehennem için yaratıldığını söylemiş olmaktadır. Böyle bir anlam cebri gerektirir ve kullardan sorumluluğu kaldırır. Hâlbuki insanlar da cinler de kulluk etmek için yaratılmıştır.⁴⁸ İnsanların ve cinlerin hem kulluk etmek hem de cehenneme girmek için yaratıldığının söylenmesi bir çelişki olur. Do-

⁴⁸ ez-Zâriyât 51/56.

layısıyla ilgili ayet yanlış anlamlara kapı aralar. Ayetin yukarıda verilen meal-lerde olduğu şekliyle çevrilmesine neden olan etkenlerden biri lâmi harfine ta'lil anlamı verilmesidir.⁴⁹ Oysa ayetteki lâmi akıbet anlamında kullanılmış,⁵⁰ birçok insan ve cinin kulluk etmek için yaratılmalarına rağmen bu vazifeyi terk edip nihayetinde cehenneme müstahak olacak işler yaptıklarını belirtmiştir. Allah bu kimselerin cehennemi hak edeceklerini ezeli ilmiyle bilmesi sebebiyle bunu böyle ifade etmiştir.⁵¹ Bu yönüyle ayette, insan ve cinlerin ile-riki hallerine itibar edilerek kendilerinden bahsedilmiştir.⁵²

Akıbet lâmi ile ta'lil arasında benzerlik ilişkisi olduğu düşünüldüğünde ise Allah'ın insanları ve cinleri kendisine kulluk etmeleri için yarattığı ancak bunların birçoklarının cehennemi hak edecek olmaları nedeniyle sanki cehennem için yaratılmış oldukları sonucu doğduğundan, bu durumun bir benzerlik ilişkisiyle anlatıldığı söylenebilir.⁵³

Bu değerlendirmeler çerçevesinde ayetin anlamı şu şekilde çeviriye yansıtılabilir:

“Andolsun ki cinlerden ve insanlardan birçoğunu sanki cehennem için yaratmışız. Onların kendisiyle kavrayamadıkları kalpleri, göremedikleri gözleri ve işitemedikleri kulakları vardır. Onlar adeta davar gibi, hatta daha da sapkındırlar. İşte onlar gafildirler.”

Ayetin ilk cümlesini şu şekilde de çevirmek mümkündür:

“Andolsun ki cinlerden ve insanlardan birçoğunu nihayetinde cehennem için yaratmış olduk.”

⁴⁹ Ayetin yanlış çevrilmesine neden olan diğer etken ise زَٰرًا zera'e fiiline yanlış bir anlamın yüklenmesidir. Konuyla ilgili bilgi için bk. Nurettin Çiftçi, “Kur'an Kavramlarının Kur'an'ın Bütünlüğü İçinde Anlaşılması (Zerae زَٰرًا Örneği)”, *Social Science Development Journal*, 3/13 (2018), 618-627.

⁵⁰ Ebû Muzaffer Mansûr b. Muhammed es-Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, thk. Yâsir b. İbrâhîm ve Çuneym b. Abbâs (Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1418/1997), 2/234.

⁵¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 10/592.

⁵² Kirmânî, *Garâibu't-tefsîr*, 1/428.

⁵³ Zemahşerî, *Keşşâf*, 2/180.

İlk çeviri önerisinde lâmin ta'lil ile akıbet anlamları arasında benzerlik ilişkisi gözetilmiştir. İkincisindeyse ileriki hale itibar etme durumu dikkate alınmıştır.

Aşağıdaki mealler de ayetteki akıbet lâminı dikkate alarak çeviride bulunmuşlardır:

Kur'an Yolu: *Andolsun biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmış olduk. Bunların kalpleri vardır ama onlarla kavrayamazlar; gözleri vardır ama onlarla göremezler; kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidir, hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.*

Ahmet Tekin: *Andolsun biz, özgürce seçme hakkına sahip cin ve insan neslinin hak dine itibar etmeyen çoğunu, sonuçta cehennemi boylayacaklarını bile bile yaratıp çoğalttık. Onların akılları ve kalpleri var. Onları, hakkı ve hayrı anlamakta kullanmıyorlar. Onların gözleri var. Onları, Allah'ın birliğinin, kudretinin, düzeninin delillerini görmekte kullanmıyorlar. Onların kulakları var. Onları Allah'ın kitabını, peygamberinin tebliğini, öğütlerini duymakta kullanmıyorlar. İşte onlar duyu organlarında insanlara mahsus mânâ ve anlayış bulunmayan hayvanlar gibidir. Belki hayvanlardan daha başıboş, daha şaşkın, daha başıbozuk, daha çok helâke maruzdurlar. Onlar, işte onlar büsbütün gaflet içindedirler.*

Süleymaniye Vakfı: *Cinlerin ve insanların çoğunu sanki cehennemlik olsunlar diye yetiştirdik. Onların kalpleri vardır ama (gerçeği) kavramazlar; gözleri vardır ama ilerisini görmezler; kulakları vardır ama söz dinlemezler. Onlar en'âm (koyun, keçi, sığır ve deve) gibidirler. Hatta daha aşağı seviyededirler. Gerçeklere ilgisiz kalanlar işte bunlardır.*

5. Örnek: en-Nahl 16/70

(وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمْرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ)

Elmalılı Hamdi Yazır: *Hem Allah sizi halk etti, sonra sizi vefat ettiriyor, içinizden kimi de erzeli ömre reddolunuyor ki biraz ilimden sonra bir şey bilemez olsun, her halde Allah hem alîm hem kadîr.*

Hasan Basri Çantay: *Sizi Allah yarattı. Sizi yine O öldürecek. İçinizden kimi -bildikten sonra (çocuk gibi) bir şey bilmesin diye- en aşağı ömre kadar geri götürülür. Allah (her şeyi) hakkıyla bilen, kemâliyle kâdir olandır.*

Ömer Nasuhi Bilmen: *Ve Allah Teâlâ sizi yaratmıştır. Sonra sizi öldürecektir ve sizden kimi vardır, ömrün en aşağı ihtiyarlık çağına reddolunur ki bir bilgiden sonra bir şey bilmez olsun. Şüphe yok ki, Allah Teâlâ âlimdir, kadirdir.*

Süleyman Ateş: *Allah sizi yarattı, sonra öldürür; içinizden kimi de ömrün en reziline (bebeklik çağı gibi güçsüz ihtiyarlık çağına) itilir ki, biraz bilgiden sonra hiç-bir şeyi bilmez olsun! Doğrusu Allah bilendir. (O, her şeye) kadirdir.*

Ayette, ömrün en rezil dönemi olarak nitelenen dönemde insanların bildikleri şeyleri bilmez olduklarından bahsedilmiştir. İnsanların yaşlanıp kendi işlerini görmekte zorlandıkları, düşkün hale geldikleri bir dönemdir bu. Bu dönemde arız olan, bilinen şeylerin bilinmemesiyle kimi insanda ortaya çıkan Alzheimer hastalığı kastedilmiş olabilir.⁵⁴ İnsanların bu döneme eriştirilmeleri, bildiklerini bilemez olsunlar şeklinde gerekçelendirilemez. Zira bilinenlerin bilinemez olması gerekçe veya sebep değil, sonuçtur. Ayrıca kimi insanlara uzun ömürle birlikte akıl, zekâ ve beden sağlığı da verilmektedir. Dolayısıyla erzeli ömre ulaştırılanların bilirken bilemez olmaları, o dönemin sebep olduğu bir sonuçtur. İnsanlar o dönemde o hali almaktadırlar.

Yukarıdaki mealler, ayette geçen ta'lîl lâmını hakiki anlamda almalarından kaynaklı anlaşılması güç bir çeviri yapmışlardır. İlgili lâm akıbet anlamında kullanıldığından⁵⁵ çeviriye bunun bir sonuç olarak yansıtılması gerekmektedir. Nitekim aşağıdaki mealler bu hususu gözeterek ayetteki lâm harfini akıbet anlamıyla şu şekilde çevirmişlerdir:

İsmail Hakkı İzmirli: *Allah sizi yarattı, sonra sizin ruhunuzu alır. İçinizden bir kısmı ömrünün en kötü devrine vardırılır, o halde ki bir şeyi bilirken bilmez olur. Muhakkak ki Allah hakkıyla âlim, hakkıyla kadirdir.*

Abdülbaki Gölpınarlı: *Ve Allah sizi halk etti, sonra öldürür ve içinizden yaşayışın en aşağılık çağına, kocalığa kadar ömür sürdürülenler de vardır ki bildikleri şeyleri bilmez olurlar; şüphe yok ki Allah her şeyi bilir, her şeye gücü yeter.*

⁵⁴ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)*, çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1997), 543.

⁵⁵ Kirmâni, *Garâibu't-tefsir*, 1/612; Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed İbn Cüzey, *et-Teshîl li 'ulûmi't-Tenzîl*, thk. Abdullâh el-Hâlidî (Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1416), 1/431.

Kur'an Yolu: Sizi Allah yarattı, sonra da vefat ettirecektir. İçinizden, (sahip oldukları) bilgiden hiçbir şeyi bilmeyecek yaşa, ömrün en düşkün çağına kadar yaşatılanlar da vardır. Kuşkusuz Allah ilim ve kudret sahibidir.

Süleymaniye Vakfı: Sizi yaratan sonra vefat ettirecek olan Allah'tır. Kiminiz ömrünün en düşkün çağına kadar yaşatılır, bildiğini bilemez hale gelir. Her şeyi bilen ve ölçüyü koyan Allah'tır.

Ümit Şimşek: Sizi yaratan Allah'tır. Sonra da sizi öldürür. Bir kısmınız ise, önceden bildiklerini bilemez hale geleceği ömrün en düşkün çağına geri döndürülür. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilir ve her şeye kadirdir.

Besim Atalay: Allah sizi yarattı, sonra da öldürecektir, içinizden bir takımını bunaklığa götürür, bilmesi bulunurken, hiçbir şey bilmez olur, Allah bilicidir, Allah güçlüdür.

Ayette akıbet lâminin bulunduğu kısım için bizim çeviri önerimiz şöyledir:

“Sizden kimi de ömrün en düşkün çağına ulaştırılır da nihayetinde bilirken hiçbir şeyi bilemez olur.”

Akıbet lâminin ele alındığı bu örneklerin çoğaltılması mümkündür. Örneğin el-Mâide 5/19; el-En'âm 6/156-157; el-A'râf 7/172-173; İbrahim 14/30; en-Neml 27/51; er-Rum 30/41; ez-Zümer 39/56-58; el-Hucurât 49/2; el-Müddessir 74/31 gibi ayetlerde akıbet lâmu kullanılmıştır. Buralarda da benzer nitelikte bir çeviri yöntemi izlenmelidir.

Sonuç

Kur'an çevirileri açısından akıbet lâmuyla ilgili yapılan bu çalışmada önemli sonuçlara ulaşıldığı kanısındayız. Öncelikle bu lâmin, gerekçelendirme ve sebep bildirme anlamındaki lâm-ı ta'lîlin mecâzî kullanımı olduğu tespit edilmiştir. Zemahşerî'ye göre bu mecâz, ta'lîl ile akıbet anlamları arasındaki bir benzetme ilişkisine dayanmakta ve dolayısıyla istiare-i tebe'iyeye gerçekleşmektedir. Murâdî'ye göre ise ta'lîl ile akıbet anlamları arasındaki ilişki bir şeyin ileriki haline itibar etmedir. Bu durumda ortaya çıkan mecâz, mecâz-ı mürsel olmaktadır. Farklı bir değerlendirme olarak ta'lîl ile akıbet anlamında sebep-sonuç ilişkisi kurulabilir. Bu durumda da mecâz-ı mürsel gerçekleşmiş olur. İbn Hişâm'ın, akıbet lâminin kullanıldığı yerde lâmin öncesiyle sonrası

arasında anlam olarak zıtlık ilişkisi bulunacağına dair söylemi de burada büyük önemi haizdir. Zira bu durumda kullanımın bulunduğu yeri anlamlandırırken bu göz önüne alınabilecektir. Lââm harfinin akıbet ve ta'lîl anlamları arasındaki bu ilişkilerin tespiti çeviri noktasında gözden kaçırılmaması gereken mühim bir noktadır. Çünkü aralarında benzerlik ilişkisi olduğu varsayımı üzerine çeviri yapılacaksa bu benzerliğin çeviriye yansıtılması gerekecektir. Benzerliğin dışındaki sebep-sonuç ya da ileriki hale itibar etme ilişkisi dikkate alınacaksa çeviride ona göre bir üslup takip edilecektir. Biz, Kur'an çevirilerinde bu üslupların her birinin yerine göre kullanılması gerektiği kanaatine ulaştık. Kur'an'da kullanılan akıbet lââmının tek bir üsluba göre çevrilemeyeceğini düşünüyoruz. Örneğin *en* harfinden önce kıyasi olarak hazf edilen lââm harfinin akıbet anlamında kullanıldığı yerlerde ileriki hale itibar etme dışında bir anlam ilişkisi kurulamamaktadır.

Akıbet lââmıyla ilgili ulaştığımız bir diğer husus da lââm harfinin kıyasi olarak hazf edildiği yerlerde de akıbet anlamının kullanılabilmesidir. Akıbet lââmı cümleyi mastara çeviren *en* ve *enne* harflerinden önce genel bir kural olarak düşürülebilmektedir. Bu yerlerde bunun dikkate alınması çeviri noktasında birçok kolaylık sağlamakta, gereksiz takdirler yapmanın önüne geçmektedir. Akıbet lââmıyla ilgili yapılan çalışmalarda bu noktanın göz ardı edildiğini söylemeliyiz. Belirtmiş olduğumuz bu kullanımda hazf edilen lââm akıbet anlamındaysa, bu, çeviri noktasında bir alternatif sunmaktadır. Bu husus dikkate alındığında bağlama göre farklı çeviri önerileri yapılabilir.

Lââm harfinin ta'lîl anlamının mecâzî olarak akıbet anlamında kullanımı üzerine birçok husus tespit edilip, çeviri problemleri açısından bunlar incelenmiştir. Ne var ki lââm harfinin diğer mecâzî kullanımlarına dair yeterli çalışma bulunmamaktadır. Lââm harfi diğer harflere nazaran kullanım skalası çok geniş bir harftir. Özellikle harfi cer olarak kullanıldığında birçok farklı harfin ve zarf isminin anlamını mecâzî olarak taşıyabilmektedir. Bu konu başlı başına bir çalışmayı hak etmektedir. Ayrıca mefulün leh olarak cümlede zikredilen mansûb isimlerin de lââm-ı ta'lîl anlamı taşıdığı düşünüldüğünde burarlarda da akıbet anlamının kullanılmış olabileceği söylenebilir. Bu tespit, bazı tefsirlerde yeri gelmişken değinilen bilgi kıyıları arasında yer aldığından hususi olarak nekra ve mansûb olarak gelen mefulün leh öğelerinin detaylı incelemesini gerektirecektir. Belki bu dil yönüyle tebarüz eden tefsirler öze-

linde olabileceği gibi Kur'an'da mefulün leh öğelerinin mecâzî kullanımları başlığıyla da farklı tefsirler taranmak suretiyle yapılabilir.

Kaynakça

- Aktan, Hamza. "Miras". TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/miras> Erişim Tarihi: 16.02.2021.
- Beydâvî, Ebû Sa'îd Abdullah b. Ömer Nâsiruddîn. *Envâru't-Tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mar'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 1418.
- Cürcânî, Ebû Bekir Abdülkâhir. *Dercü'd-dürer fî tefsîri'l-âyi ve's-süver*. thk. Velîd b. Ahmed. 4 Cilt. İngiltere: Mecelletü'l-Hikme, 1429/2008.
- Çavdar, Emre. *Arap Dili'nde 'Lâm', 'Lâ', 'Mâ' Edatları ve Kur'an-ı Kerîm'deki Kullanımları*. Konya: Necmeddin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Çiftçi, Nurettin. "Kur'an Kavramlarının Kur'an'ın Bütünlüğü İçinde Anlaşılması (Zerae زراة Örneği)". *Social Science Development Journal* 3/13 (2018), 618-627.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Sebeb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sebeb--fikih>. Erişim Tarihi: 07.02.2021.
- Ersöz, Muhammed. "Kur'an Yorumunda Mezhepsel Farklılığın Dil Kurallarına Yansıması -Akıbet Lâmu Örneği-". *Marife*, 2014, 14/3, 9-30.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı (Meal-Tefsir)*. çev. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1997.
- İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed. *et-Teshîl li 'ulûmi't-Tenzîl*. thk. Abdullâh el-Hâlidî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1416.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn el-Ensârî. *Muğni'l-lebîb 'an kütübi'l-e'ârîb*. thk. Mâzin el-Mübârek ve Muhammed Alî Hamdullâh. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 6. Basım, 1985.
- İbn Hişâm, *Şerhu Şüzûru'z-zeheb fî ma'rifeti kelâmi'l-'Arab*. thk. Abdulğanî ed-Dakar. Suriye: eş-Şeriketü'l-Müttahide, ts.

- İbn Mâlik, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Cemâlüddîn. *Şerhu Teshîli'l-fevâid*. thk. Abdurrahmân es-Seyyid ve Muhammed Bedevî el-Mahtûn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru Hecer, 1410/1990.
- İbn Ya'îş, Ebu'l-Bekâ Muvaffakuddîn. *Şerhu'l-Mufassal*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422/2001.
- İsâmuddîn, İbrâhîm b. Muhammed. *el-Atvel Şerhu Telhîsi Miftâhi'l-'Ulûm*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Kirmânî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Hamza Burhânuddîn. *Garâibu't-tefsîr ve 'acâibu't-te'vîl*. 2 Cilt. Cidde: Dâru'l-Kible, ts.
- Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. çev. Murat Sülün. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.
- Kur'an Yolu Meâli*. çev. Komisyon. <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/>.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. thk. Mecdî Bâselûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebu'l-Hasen. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şahhâte. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423/2003.
- Murâdî, Ebû Muhammed Bedruddîn. *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*. thk. Fahr-ruddîn Kabâve ve Muhammed Nedîm Fâdıl. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1413/1992.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahruddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 3. Basım, 1420.
- Sem'ânî, Ebû Muzaffer Mansûr b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'ân*. thk. Yâsir b. İbrâhîm ve Ğuneym b. Abbâs. 6 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1418/1997.
- Sübki, Ebû Hâmid Ahmed b. Alî Bahâuddîn. *'Arûsu'l-efrâh fi şerhi Telhîsi'l-Miftâh*. thk. Abdülhamîd Hindâvî. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1423/2003.
- Süleymaniye Vakfı Meali*. <https://www.suleymaniyevakfimeali.com/>.

Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed. *‘Înâyetü’l-kâdî ve kifâyetü’r-râdî ‘alâ Tefsîri’l-Beydâvî*. 8 Cilt. Dâru Sâdır, ts.

Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*. thk. Mahmûd Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Mekke: Dâru’t-Terbîyeti ve’t-Türâs, ts.

Türkçe Kur’an Mealleri. <https://www.kuranmeali.com/index.php>.

Uçar, Hasan. “Arap Dilinde Lâmu’l-Âkıbe ve Türkçe Kur’an Meallerine Yansıması”. *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2016, 3/6, 349-378.

Zeccâcî, Ebu’l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk. *el-Lâmât*. thk. Mâzin el-Mübârek. Dımaşk: Dâru’l-Fikr, 1405/1985.

Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Cârullâh. *el-Keşşâf ‘an hakâiki ğavâmidit-Tenzîl ve ‘uyûni’l-ekâvîli fî vucûhi’t-te’vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-‘Arabî, 3. Basım, 1407.